

Toponimul *Iași*. Probleme de etimologie și pronunție

Dinu MOSCAL*

Keywords: *Romanian toponymy, Iași, etymology, pronunciation*

1. Introducere

Toponimul *Iași*, numele orașului de pe Bahlui, a suscitât un interes foarte ridicat, îndeosebi printre istorici, deoarece orașul Iași a fost capitala Moldovei pentru aproape 300 de ani (1564–1859). O cauză suplimentară a acestui interes, reflectat în numărul mare de contribuții apărute pe această temă, a fost insuficiența argumentelor istorice în ceea ce privește etimologia acestui toponim. Istoricul interpretărilor etimologice și problematica istorică și arheologică sunt reluate de Giurescu (1967: 242–248), Andronic (1970 și 1986: 30–35), Bădărău, Caproșu (1974: 23–31), Möhlenkamp (1984) și Moldovanu (2005: XLII–XLIV).

Toponimul *Iași* a fost explicat prin vechiul rus. *iasii* ‘alani’ (Vasmer 1971/I: 85, 126; cf. și Miklosich 1886: 101; Vasmer 1958/III: 496), interpretare larg acceptată, însă nu lipsită de dificultăți în privința argumentării prezenței respectivei populații în această zonă. Lipsa unui argument istoric decisiv prin care să se confirme baza etnonimică, adică prezența respectivei populații (iranice) în acest spațiu în momentul înființării așezării ce avea să primească acest nume, a constituit baza pentru noi ipoteze, cele mai multe dintre ele rămânând însă la acest stadiu. Singura care are o circulație în mediul științific este ipoteza unei baze antroponimice *Iaş*.

Argumentele care pot fi aduse în favoarea uneia dintre aceste două soluții etimologice – fie de la un etnonim, fie de la un antroponim – sunt de ordin istoric și lingvistic. Argumentelor de ordin istoric, chiar și atunci când indică în mod clar una dintre aceste două tipuri de baze etimologice, trebuie să li se adauge cele provenite din analiza lingvistică, prin care se explică forma standard a toponimului și variantele ei. În cazul în care argumentele istorice sunt insuficiente pentru o etimologie sigură, dar suficiente pentru o etimologie probabilă, acestea pot fi, în multe situații, complinite de argumentele de ordin lingvistic. Confirmarea lingvistică este decisivă în stabilirea etimologiei unui toponim. A. Philippide, primul lingvist care s-a ocupat în mod temeinic de toponimul *Iași*, discută faptele de ordin istoric (mai puțin pe cele care leagă toponimul de timpurile stăpânirii romane în Dacia), pe care le înlătură cu un argument lingvistic decisiv:

---

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

Acknowledgement: This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-1108.

dacă ar mai fi nevoie să argumenteze cineva contra posibilității existenței unui municipiu al iassiilor la actualul Iași pe vremea împăratului Marcus Aurelius, trebuie să se știe că vechiul nume de popor *iassii* ar fi sunat în gura românilor (și încă din timpul limbii române primitive) *zași*, nu *iași*¹ (Philippide 2014: 652 [1925: 731])¹.

Dovezile arheologice și istorice reunite în argumentația de aproape cincizeci de ani de Andronic (1973) nu fac decât să confirme acest argument lingvistic. Argumentele lingvistice pot suplini uneori lipsa argumentelor de ordin istoric și arheologic, așa cum ar fi putut fi cazul pentru ideile protocroniste privind fosta capitală a Moldovei.

În lumina celor de mai sus, principalul obiectiv al prezentului studiu este analiza lingvistică a toponimului *Iași*, prin care se poate ajunge la rezultate care să poată fi utilizate în întregirea argumentației bazate pe informațiile de natură istorică. Problema pronunției va fi abordată din perspectiva normelor lingvistice actuale, discutarea acesteia în cadrul analizei etimologice fiind implicată.

2. Ipoteze etimologice neacceptabile

Importanța orașului Iași și lipsa argumentelor decisive pentru o anumită etimologie au creat un mediu propice pentru susținerea cu diverse argumente a unor soluții improbabile sau chiar imposibile. Unele dintre soluțiile propuse nu au fost luate în considerare în mediul științific, însă altele au fost apărute sau infirmate, în timp ce câteva au fost mai degrabă ignorate. Reluăm, în continuare, principalele ipoteze vehiculate.

2.1. *Municipium Dacorum Iassium*

Între cercetările privind originea numelui așezării medievale care avea să devină centrul politico-administrativ al Moldovei sunt și unele care susțin că localitatea ar fi o străveche așezare din timpul stăpânirii romane. Întotdeauna a fost vorba însă despre lucrări ale unor nespecialiști (vezi, spre exemplu, Bogdan 1915), pentru care sintagma *Municipium Iassium* din inscripția latină descoperită de cronicarul maghiar Zamosius (1593: 11^r) se referă la numele orașului de pe Bahlui. Istoricii au depășit demult această idee fantezistă, avansată în sursele latinești medievale. Xenopol (1884: 196) o numește „o iscodire neîntemeiată”, iar Iorga (1928: 212) arată că „nu trebuie să se repete poveștile cu Iazigii de la Iași”. Dovezile arheologice care confirmă falsitatea presupusei continuități milenare a așezării de pe Bahlui, precum și localizarea acesteia sunt sistematizate de Andronic (1973), care, în esență, rămâne la explicațiile date de Bejenaru (1942). Afirmția că în zona orașului Iași ar fi existat „o viață omenească *neîntreruptă* (s.n.) din vremea orînduirii primitive pînă în evul mediu tîrziu” (Giurescu 1967: 242) nu trebuie raliată nicidecum unei perspective protocroniste. În plus, continuitatea locuirii într-o anumită zonă nu implică însă în mod necesar și o continuitate etnică. Aceste două aspecte sunt adesea confundate. Afirmția lui Giurescu se dovedește a fi lipsită de relevanță istorică.

¹ Explicația lui Philippide necesită o observație: lat. *i + a* trebuia să se africativizeze, devenind *dz* în epoca românei primitive, ca și *iacere > dzačere*, iar nu *z* (cf. ILR, II: 203).

2.2. Magh. *jiasz ‘arcaș’

O altă încercare de explicare a etimologiei toponimului *Iași* este invocarea unui cuvânt magh. *jiasz ‘arcaș’ (asemănător cu etnonimul magh. *jász*) – al cărui sens s-ar fi extins de la cel de ‘soldat’ la cel de ‘meșteșugar’ – cu referire la meseria alanilor refugiați pe teritoriul Ungariei (Cihodaru 1971: 41–43; Bădărău, Caproșu 1974: 29–31; cf. și Ghibănescu 1903: 396–399, 477). Ipoteza este infirmată cu două argumente lingvistice categorice: cuvântul *jiasz nu a existat în limba maghiară (cuvântul maghiar pentru ‘arcaș’ este *ijász*); de la magh. *ij* ‘arc’ nu se poate ajunge la un derivat *jiasz (Möhlenkamp 1984: 62–63).

2.3. Sl. *jasen* ‘fraxinus’

Ghibănescu (1903: 478–489) propune un etimon descriptiv corelat cu teoria arcașilor (vezi supra), și anume un sl. *jasen* ‘fraxinus’ (la care se adaugă și o presupusă evoluție semantică ‘frasin’ → ‘lance’). Toponimul *Iași* ‘frăsinet’ ar fi o creație a slavilor și ar fi cu mult anterior secolului al X-lea, când slavii ar fi stăpânit aceste locuri. Demonstrația sa este însă mai degrabă un periplu etimologic fantezist, în care formele nu corespund decât în parte, iar trecerea de la o formă la alta nu sunt explicate și nici nu sunt explicabile. Constatarea lui Cihodaru (1971: 40), că „ipoteza aceasta nu s-a putut impune și nimeni nu a luat-o în considerație”, este și astăzi valabilă.

2.4. Alte ipoteze

Alte ipoteze intră mai degrabă într-o categorie ce poate sta sub semnul argumentului lui Marienescu (1904: 84): „Vreau și eu ca să-mi dau părerea”. Astfel de „părerii” se bazează pe următoarele explicații: *Ias-sa* ‘iaz, apă, râu’, *ias/iasi* ‘ieșitură, castru’, *iaș* ‘umed’, „târgul alanilor negri”; se invocă și originea pecenegă sau cumană (teorii combătute de Philippide 2014: 650–652 [1925: 728–731]). Acestea sunt enumerate, împreună cu autorii lor, în lucrările menționate în primul paragraf (vezi supra).

3. Ipoteza bazei antroponimice *Iaș*

O altă opinie trimite către o bază antroponimică *Iaș*, care coincide și cu etimologia populară, prezentată deja de Cantemir (1976 [1716]: 22). Aceasta este susținută și de Iorga (1935: 162–163), care consideră că „*Iaș* n’est au fond qu’un diminutif”. Bogrea (1920: 214) indică etimonul antroponimic numai ca posibil: „s-ar putea să-și aibă originea în numele de persoană al unui *Iașu*, întemeietor al satului *Iași*”. Andronic (1986: 34) exagerează în interpretarea sa atunci când spune că „toți lingviștii consideră că *ias* la singular reprezintă [un] antroponimic, și nu un etnonim”. Într-adevăr, nu există niciun argument pentru existența unui rom. *ias* ‘alan’ în limba română din secolul al XIV-lea, dar acest fapt nu implică în mod automat valabilitatea ipotezei etimologice susținute de Andronic, ca și cum aceste două ipoteze (cea cu bază etnonimică și cea cu bază antroponimică) s-ar afla într-un raport biunivoc. În afară de acest lucru, nu există documente care să ateste legătura dintre un anume *Ias/ Iaș* și așezarea Iași, iar numele *Iaș(ul)* apare o singură dată în documentele moldovenești de până la 1625 (GONȚA, IND., s.v.). Cihodaru (1971: 40–41) a atras atenția asupra acestui lucru și a sesizat lipsa situațiilor analogice care să confirme această ipoteză.

Cazul oiconimului *Iași* nu este similar cu cel al oiconimelor cu bază antroponimică și cu plural direct², așa cum ar fi *Goșmani*, *Netezi*, *Oglinzi*, *Proselnici* ș.a. (vezi MDTM). În cazul acestora din urmă fie s-au păstrat informații legate de individul de la al cărui nume derivă oiconimul, fie există dovezi privind existența și circulația numelui în epocă. În cazul oiconimului *Iași*, prima atestare a antroponimului *Iaș(ul)* apare într-un document din anul 1609 (DIRA, XVII/II, 233). Caracterul accidental al acestei atestări se explică prin faptul că antroponimul *Iaș(ul)* este posttoponimic (de la numele orașului).

În plus, formarea unui plural direct de la antroponimul *Iaș* nu este posibilă decât în anumite condiții: fie să existe o „motivare semantică” a radicalului, datorată identității relative a acestuia cu un apelativ (Moldovanu 1970: 28-34); fie să existe un apelativ omonim în lexicul românesc, eventual un etnonim (Moldovanu 1975: 165–168). O condiție care să conducă la un plural direct de la un antroponim *Ias/ Iaș* (care, conform documentelor istorice, nu a existat) ar fi fost un posibil etnonim rom. *ias/ iaș*, însă acesta din urmă reprezintă tocmai baza etnonimică a oiconimului *Iași*.

Direcția de interpretare în favoarea unui etimologii cu bază antroponimică – de la o persoană numită *Ias/ Iaș* – este mai slab reprezentată în studiile de istorie; în ultimele decenii, această explicație a fost abandonată. Istoricii care au susținut-o trimit, de cele mai multe ori, la scurta explicație a lui Iordan (1963: 169):

Ca formație situația seamănă cu aceea constatată la *Huși*: un individ *Ias* a înființat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iași*.

Andronic (1986: 34) rămâne fidel mai vechilor sale interpretări, dând credit „opinie autorizate a lingvistului I. Iordan”. Giurescu (1967: 246) prezintă ambele posibilități, dar fără a o susține pe una dintre ele în defavoarea celeilalte. Modul în care Giurescu (1967: 244–245) a prezentat explicațiile date de Philippide (2014: 650–652 [1925: 728–731]) și Iordan (1963: 169) pare să fi provocat confuziile pe care le găsim mai târziu la unii istorici (Bădărău, Caproșu 1967: 28; Cihodaru, Platon 1980: 49). Foarte probabil Giurescu l-a interpretat greșit pe Iordan acolo unde acesta din urmă rezumă explicația lui Philippide și adaugă imediat propriile opinii; interpretarea lui Giurescu a fost preluată apoi de istoricii menționați mai sus. Această chestiune este analizată în secțiunea următoare, dedicată studiului lingvistic.

Ipoteza bazei antroponimice nu mai este susținută astăzi de lingviști (vezi Moldovanu 2005: XI, XLIII; Ciubotaru 2014: 24), însă, fiind posibilă, ar trebui aduse argumentele care să arate dacă poate fi considerată și probabilă. Numai în caz afirmativ aceasta ar concura cu adevărat cealaltă ipoteză.

4. Ipoteza bazei etnonimice

Baza etnonimică a toponimului *Iași* este susținută în majoritatea studiilor recente dedicate toponimului *Iași*. Ca și în trecut, preocuparea pentru fosta capitală a Moldovei este mai prezentă la istorici, deoarece argumentul de bază pentru

² Chiar dacă într-o formă diferită, același lucru îl spune și Andronic (1986: 33): „Toponimul *Iași* nu poate fi explicat la forma sa plurală, apelându-se la toponimicele de felul *Rotari* sau *Șindrilari*, deoarece acestea «se leagă de o anumită ocupație»”.

etimologia cu bază etnonimică este de ordin istoric, și anume prezența și rolul tribului iranic al iașilor în această așezare. Argumentele lingvistice, deși importante, pot doar sprijini această ipoteză, dar nu o pot suplini.

4.1. Datele istorice

În ceea ce privește cercetările istoricilor, studiul lui Möhlenkamp (1984), în care apar și argumente din studiile anterioare (menționate mai sus), poate fi considerat reprezentativ în privința discuțiilor privind etimologia toponimului *Iași*. Argumentele de ordin istoric și arheologic, uneori și lingvistic, aduse sau readuse în discuție de autoare susțin o bază etnonimică a toponimului *Iași*, și anume etnonimul care desemnează tribul iranic al alanilor, cunoscuți și sub numele slav estic de *jasi*. Aceasta este chiar premisa de la care pornește întregul său studiu: „După părerea mea, singura explicație plauzibilă este aceea care leagă numele Iașilor de amintirea populației iranice a *As*-ilor sau a *Jas*-ilor, cunoscuți și sub numele de *Ossi* sau *Osseti*” (Möhlenkamp 1984: 62).

Elementul central al demonstrației lui Möhlenkamp este argumentarea prezenței iașilor (alanilor) în așezarea de pe Bahlui în momentul fondării acesteia. Aceștia ar fi părăsit cu toții această zonă în urma invaziei mongole din 1239, când au trecut împreună cu cumanii în interiorul arcului carpatic, unde s-au și stabilit, intrând sub autoritatea regatului ungar. În opinia istoricului maghiar Róna-Tas (1999: 202), o parte dintre alani ar fi trecut în interiorul arcului carpatic și mai târziu: „After being made homeless, some of the Alani or Asians stayed in place, but a section of them joined with the Cumans, an around 1245 came to Hungary with the second migration of the Cumans, and were settled by Béla IV in what become the Yas province (*Jászság*)”. În urma acestei migrări a alanilor spre vest, prezența lor în zona râului Bahlui după acest eveniment trebuie corelată, consideră Möhlenkamp (1984: 64), cu o „migrație secundară” a acestora, dinspre vest spre est, trecând din nou Carpații și așezându-se pe valea Prutului sau, după Spinei (1982: 190), chiar și mai spre sud, „în apropierea gurilor Dunării, întinzându-se până la Nistru sau chiar până la Bug”, zonă în care ar fi fost prezenți și înainte de invazia mongolă (Spinei 1982: 202–203). Autoarea folosește argumentele istorice și arheologice cunoscute pentru a demonstra prezența iașilor, pe la jumătatea secolului al XIV-lea, în partea de est a Moldovei, pe valea Prutului și existența unei legături între orașul Iași și aceștia. Deși a istorice lipsesc, Möhlenkamp (1984: 64–67) consideră că cel mai probabil ar fi vorba despre un detașament de iași (cunoscuți și sub numele de „filistenii” în documentele maghiare scrise în limba latină) aflați în serviciul administrației locale moldovenești, la fel ca în cazul orașului Baia; aceștia ar fi fost aduși aici de către un domn moldovean, nu mai devreme de Bogdan I (adică în deceniul al șaptelea al secolului al XIV-lea). Ipoteza migrației secundare este contestată cu argumente privind limitele teritoriului Moldovei în vremea lui Bogdan I de către Moldovanu (2005: XLIII). Importantă în această demonstrație este însă și atestarea orașului ca *Forum Filistinorum* (DRHD, I, 412; vezi și Giurescu 1967: 245; Pilat 2008), etnonimul *filistenii* fiind un sinonim pentru *iași*. Un alt argument adus de Möhlenkamp (1984: 68–71) în sprijinul existenței unui raport între așezarea Iași și alani, posibil și chiar probabil, este un eventual statut al acestora de intermediari între instituția procelnicilor și populația tătară de la începutul secolului al XIV-lea, conform observațiilor lui

Sacerdoțeanu (1966). Möhlenkamp (1984: 66–67) nu exclude însă posibilitatea existenței altor argumente pentru prezența alanilor în acest loc în această perioadă, însă consideră că acestea nu pot decât să explice într-un alt fel un fapt sigur, și anume că așezarea medievală desemnată prin toponimul *Iași* este legată de *iasii*, numele utilizat de slavi pentru a-i desemna pe alani.

O ipoteză plauzibilă propune Ciocâltan (1995: 945), însă fără a încerca argumentarea ei în vreun fel: „Este de bănuț că alanii, pe care tătarii i-au cantonat aici, au avut misiunea, chiar dacă nu exclusivă, să păzească și să administreze cel mai de seamă dintre vadurile de pe cursul mijlociu al Prutului”.

O altă explicație posibilă pentru legătura dintre toponimul *Iași* și populația alană a fost propusă de Pilat (2013), care, referindu-se și la observațiile lui Berend (2001: 58)³ și Ciocâltan (1995), consideră că statutul de „târg al iașilor” nu trebuie pus în legătură în mod obligatoriu cu alanii refugiați în regatul maghiar în urma invaziei mongole. Pilat atrage atenția că nu există un acord general în privința momentului invaziei mongole, și anume că toți alanii s-ar fi refugiat din calea mongolilor. În afara percepției generale a istoricilor – că toți alanii ar fi migrat în regatul ungar și că detașamentele de alani din Moldova sunt legate de contraofensiva maghiară împotriva tătarilor –, în lumea științifică „a existat și o altă tendință, manifestată prin localizarea alanilor în spațiul românesc”, și anume că, la începutul secolului al XIV-lea, „numeroși alți alani se aflau sub stăpânirea și în cadrul administrației mongole” (Pilat 2013: 567). Analizând specificul punctului vamal de la Iași, ultimul pe drumul comercial moldovenesc înainte de a intra în „ținutul tătarăsc”, Pilat consideră că există suficiente aspecte care să motiveze prezența alanilor aici, probabil chiar o continuitate din vremurile anterioare invaziei mongole. O posibilă atribuție a acestora, indicată de autor, ar fi legată de drumul spre „părțile tătarăști” încă înainte de apariția Moldovei ca formațiune statală: „Ținând seama de eterogenitatea etnică pe care o întâlnim în regiunea de nord a Mării Negre și de prezența alanilor în serviciul tătarilor, nu mi se pare exclusă posibilitatea ca ei să fi acționat și pe teritoriul viitoarei Moldove, poate chiar în legătură cu drumul spre «părțile tătarăști»” (Pilat 2013: 568). Un posibil punct de sprijin al acestei ipoteze ar putea fi menționarea „străjii” de la vama din Iași, pe drumul „către ținutul tătarăsc” (COSTĂCHESCU, II: 631), amintită în privilegiul comercial acordat negustorilor din Liov, emis de Alexandru cel Bun în 1408; în acest document apare și prima atestare a așezării Iași, prin referire la vama din acest loc. Soluția propusă de Pilat concordă cu afirmația lui Cihodaru (1971: 34): „Există siguranța că Iașii s-au format într-un punct situat pe marele drum comercial care lega Cetatea Albă, Chilia și Vicina de orașele galițiene”. S-ar putea adăuga aici și apropierea de ipoteza lui Ciocâltan, în sensul că drumul comercial moldovenesc trecea prin vadul la care se referă acesta în fragmentul redat în paragraful anterior. Este vorba despre vadul Țuțorei, pe unde trecea „drumul tătarăsc”.

Cu siguranță că vor apărea noi argumente sau chiar noi motivații legate de prezența alanilor în Iași. Posibilitatea ca teoria „migrației secundare”, propusă de Möhlenkamp, să fie infirmată nu este exclusă nici de autoarea însăși, însă tot ea

³ „Another possibility is that the majority of the As lived in Moldavia and Wallachia until the end of the thirteenth century (called Alania at that time) and migrated into the kingdom later than, and separately from, the Cumans”.

consideră că acest lucru nu ar avea implicații majore la nivelul etimologiei (Möhlenkamp 1984: 66–67). Prezența alanilor pe teritoriul Moldovei în secolul al XIV-lea nu este contestată de istorici (Cihodaru, Platon 1980: 49; Spinei 1982: 203). Lipsesc însă dovezile pentru stabilitatea lor în această zonă, fapt care presupune, în principiu, o implicare în administrația locală. Argumentele lui Pilat (2013) în privința unui rol al acestora în administrația vamală de la Iași sunt convingătoare, concordă cu contextul istoric al vremii, atât cât ne este cunoscut, însă, așa cum însuși autorul lasă să se înțeleagă, un argument hotărâtor lipsește, cel puțin până în prezent.

O problemă suplimentară, dar care nu are nicio relevanță la nivelul etimologiei, este stabilirea primei atestări documentare. Oscilarea între anul apariției „listei orașelor rusești îndepărtate și apropiate” din vechile cronicile rusești (vezi Andronic 1965; Zahariuc 2008; cf. și Cazacu 1986) și anul emiterii privilegiului domnesc pentru negustorii lioveni (Cihodaru, Platon 1980: 36–38; Moldovanu 2005: XXXII–XXXIII) este strict o problemă de istorie, chiar dacă interpretarea presupune și argumente de ordin lingvistic.

4.2. Problematika lingvistică

Datele istorice, la fel ca și cele geografice, stau la baza cercetării toponimice din perspectivă lingvistică. Numai lipsa acestora îl coarctă pe lingvist să se limiteze la argumentele de ordin lingvistic, cu condiția ca acestea să concorde cu niște probabilități la nivel istoric sau geografic. Ipoteza unei baze etnonimice pentru toponimul *Iași*, susținută cu argumente de natură istorică, ar trebui să fie confirmată și prin argumente lingvistice.

Prima analiză temeinică a etimologiei toponimului *Iași* făcută de către un lingvist – desigur, pornind de la argumentele de natură istorică – este cea a lui Philippide (2014: 650–652 [1925: 728–731]). Soluția susținută de acesta nu avea cum să nu aibă un impact important printre lingviști, lucru constatat de Iordan (1963: 169):

dintre numeroasele explicații propuse pentru numele fostei capitale a Moldovei, cea mai plauzibilă, s-ar putea spune chiar sigură, căci au primit-o toți lingviștii care s-au ocupat ulterior de originea acestui toponimic, este a lui Philippide [...], și adică din *Ias(i) < v. rus. Jasi* ‘alani’

Această frază, în care Iordan prezintă soluția dată de Philippide, este urmată, pe aceeași pagină, de punctul de vedere propriu, fără însă ca acest lucru să fie specificat:

Ca formație situația seamănă cu aceea constatată la *Huși*: un individ *Ias* a înființat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iași*.

La finalul frazei apare trimiterea la nota de subsol:

Philippide crede că *Iași* are semnificație etnică, la fel ca *Bulgari*, *Sîrbi* etc. Lucrul nu-i imposibil, deși puțin probabil, chiar dacă izvoarele istorice atestă prezența alanilor pe teritoriul românesc petru sec. XIV. În același veac regii sârbi aveau pe *Iasi* ca mercenari [...].

Se pare că acest fragment a fost interpretat fără suficientă atenție în unele cazuri și, cel mai probabil, nici nu a fost confruntat cu textul lui Philippide, deoarece ideea din

fraza a doua, care exprimă punctul de vedere al lui Iordan, este atribuită de unii istorici lui Philippide. O primă confuzie apare la Giurescu (1967: 244–245):

Orașul moldovean ar purta deci numele acestui popor iranian, topicul *Iași* fiind analog topicelor „*Bulgari, Comani, Ruși, Sîrbi*”: este concluzia la care ajunge A. Philippide în *Originea Românilor*. Iorgu Iordan are *același punct de vedere* (s.n.): „un individ *Ias*” – așadar un alan sau de alt neam, dar purtând acest nume – „a înființat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iași*”.

Nu se poate vorbi, însă, despre „același punct de vedere”. În alte cazuri, interpretarea lui Iordan îi este atribuită propriu-zis lui Philippide. Astfel, în Bădărău, Caproșu (1967: 28) apare afirmația:

Philippide [...] derivă umele orașului dintr-un *Iaş* (alanul), împăcînd astfel atît pe susținătorii teoriei alane a Iașilor cît și pe cei ai originii lui de la un nume de persoană,

însă glosarea „*Iaş* (alanul)” le aparține strict celor doi autori, nu lui Philippide. Cihodaru (în Cihodaru, Platon 1980: 49) îi atribuie lui Philippide susținerea unei duble etimologii:

Philippide poate fi socotit și el printre partizanii originii alane a Iașului. El considera pe ieșeni drept descendenți dintr-un strămoș comun, *Iaş* (‘alanul’). În felul acesta, împăca atît pe cei care credeau în originea alană a Iașului, cît și pe cei care îi derivau numele de la un nume de persoană, *Iaşul*.

Afirmația este mai veche (vezi Cihodaru 1971: 39), însă reluarea din fragmentul citat mai sus este mai coerentă. Comentariile sunt de prisos, întrucât ideea unei descendențe a ieșenilor „dintr-un strămoș comun, *Iaş* (‘alanul’)” nu are vreo legătură cu ceea ce spune Philippide. Aceasta trebuie considerată o exprimare nefericită, deoarece este, cel mai probabil, o preluare defectuoasă a opiniei lui Iordan (1963: 169), care nu vorbește despre un strămoș comun, ci despre un individ care „a înființat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea”.

La Philippide (2015, II: 278 [1927, II: 361]) nu apar soluțiile pe care i le atribuie autorii menționați mai sus. Singurele referiri la toponimul *Iași*, în afară de discuția dedicată în mod special acestuia, apar în al doilea volum, unde Philippide infirmă presupusa origine cumană, precum și presupusa semnificație ‘arcaș’, la care face o scurtă trimitere după doar câteva pagini: „La *Iași* (a cărei etimologie probabilă vezi-o în volumul I, p. 650 sqq.) este numai o întîmplătoare asemănare cu ungurul *jász* ‘arcaș’, compară și mai sus pagina 278” (Philippide 2015, II: 284 [1927, II: 369]; pentru presupusa asemănare cu magh. *ijász* ‘arcaș’ – și nu *jász* –, vezi observațiile făcute de Möhlenkamp 1984: 62-63).

Demonstrația lui Philippide în privința toponimului *Iași* se axează pe ipoteza etimologiei cu bază etnonimică. Concluzia la care ajunge, după analizarea tuturor informațiilor istorice cunoscute în acel moment, indică în mod clar acest lucru:

Aceasta trebuie să fie într-adevăr originea numelui *Iași*. Alanii, ai căror descendenți sînt actualii Oss, Osset, popor din Caucaș [...], se numeau probabil pe ei înșiși *As*, și acest nume îl poartă în multe izvoare, precum în Piano de Carpine și Rubruck. Cronicile rusești îi numesc *iasū*, Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latium*, de unde (adică de la ruși) românul *ias, pluralul *iași*. Numele topic

Iași (moldovenește *Ieș*, forma *Iași* e muntenească [...]) este analog numelor topice *Bulgari*, *Comani*, *Ruși*, *Sîrbi* [...]. Alte nume de localități luate de la același nume de popor sînt *Iași*, sat în județul Gorj, *Gura Iașului*, locuință izolată în Județul Romanați (*Iaș* singular analogic după pluralul *Iași*), *Valea Iașului*, sat în județul Argeș [...]. Pentru prezența alanilor pe teritoriul românesc în secolul al XIV-lea vezi Tomaszek (Philippide 2014: 651 [1925: 730–731]).

Așadar, singura etimologie pentru care pledează Philippide este cea de la etnonimul *iași* ‘alani’.

Documentele istorice medievale nu atestă prezența alanilor în orașul de pe Bahlui, și nici într-un alt oraș moldovenesc. Singurul indiciu relevant în cazul fostei capitale a Moldovei este atestarea orașului prin numele sinonim *Forum Filistinorum* în câteva documente, primul fiind de la 1450–1451 (DRHD, I, 412; vezi și Möhlenkamp 1984: 64–65). Așa cum s-a atras atenția în studiile de istorie și în cele de lingvistică, există mai multe oiconime sinonime susceptibile a avea aceeași etimologie (Philippide 2014/I: 651 [1925/I: 730]; Jordan 1963: 169⁴), dar ipoteza nu este unanim acceptată (Giurescu 1967: 245; Andronic 1986: 35).

În realitate, toate oiconimele sinonime sunt atestate în documentele vechi doar cu forma de plural, exact ca în cazul oiconimului în discuție. Argumentul decisiv pentru etimologia cu bază etnonimică pentru acesta din urmă este numele sinonim *Forum Filistinorum*. Enumerăm localitățile cu nume sinonim, cu localizarea conform situației administrative actuale și cu indicarea primei atestări, specificată prin precizarea anului după sursă:

Iași, sat, com. Recea, j. Brașov (DRHB, I: 193; a. 1453);

Iași, sat, com. Drăguțești, j. Gorj (DRHB, I: 313; a. 1485), cu care trebuie corelat *Ieșul*, munte din com. Aninișul, j. Gorj (la cca 30 km de satul Iași din com. Drăguțești, deci o posibilă proprietate a sătenilor);

Iași, azi *Valea Iașului* (cu prima atestare în anul 1560, DRHB, V: 207), com. Valea Iașului, j. Argeș (DRHB, II: 411; a. 1523);

„Iașii de la Curteani”, fost sat, probabil lângă Curteanca, com. Buzoiești, j. Argeș (DRHB, I: 213; a. 1464);

„Iașii de la Olteți”, fost sat lângă Morunglav, com. Morunglav, j. Olt (DRHB, I: 98; a. 1489);

Iași, fost sat, lângă Hulubești, com. Hulubești, j. Giurgiu (DRHB, VI: 210; a. 1569), această primă atestare este o traducere din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ceea ce explică forma coruptă *Iașă*, forma din documentele originale din 1598 și 1600 este *Iași*; atestat și ca trup de moșie cu numele *Iași* la 1901 (MDG, IV: 28);

„drumul Iașilor”, care trimite, probabil, la un fost sat lângă Scorțarul Vechi, com. Tudor Vladimirescu, j. Brăila (DRHB, II: 84; a. 1489).

⁴ Jordan (1963: 169) este menționat aici pentru afirmația referitoare la ipoteza etimologiei cu bază etnonimică susținută de Philippide: „cea mai plauzibilă, s-ar putea spune chiar sigură”. Însă Jordan nu este consecvent, pentru că imediat amintește ipoteza etimologiei cu bază antroponimică, cu trimitere la nivelul formei – „Ca formație, situația seamănă cu cea constatată la *Huși*: un individ *Ias* a înființat ori a stăpânit, la un moment dat localitatea, care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iași*” –, pentru ca la nota de subsol să considere că ipoteza susținută de Philippide are un grad scăzut de probabilitate: „Philippide crede că Iași are semnificație etnică, la fel ca *Bulgari*, *Sîrbi* etc. Lucrul nu-i imposibil, deși puțin probabil, chiar dacă izvoarele istorice atestă prezența alanilor pe teritoriul românesc pentru sec. XV”.

Acestor oiconime li se adaugă *Iasul*, fost sat, probabil în j. Brăila (DRHB, VIII: 252; a. 1578), numai cu această atestare, și *Ieșeanca*, suburbie a orașului Darabani, cu atestare târzie (anul 1774, în TTRM, I: 588), derivat ce poate fi explicat printr-o informație din anul 1901: „Iașanca, unde se spune că odinioară a locuit o colonie venită de la Iași” (MDG, IV: 20) sau a fost poate o moșie a unui proprietar din Iași. Dealul *Ieșeanul*, de la sud-est de Ieșeanca (ibidem), reflectă un acord cu genul entopicului. Cu excepția oiconimului *Iasul* și a oiconimului *Ieșeanca*, care este un toponim secundar (un derivat care are la origine oiconimul *Iași*), oiconimelor omonime li se pot atribui toate observațiile lingvistice valabile în cazul oiconimului ce desemnează orașul de pe Bahlui. Probabil că acesta este și motivul pentru care Philippide (2014/I: 651 [1925/I: 730] afirmă despre unele dintre acestea:

Alte nume de localități luate de la același nume de popor sînt *Iași*, sat în județul Gorj, *Gura Iașului*, locuință izolată în județul Romanți (*Iaș*, singular analogic după pluralul *Iași*), *Valea Iașului*, sat în județul Argeș.

Aceste atestări, chiar dacă sunt puțin mai târzii decât prima atestare a orașului de pe Bahlui, trebuie considerate similare cu aceasta și interpretate prin aceeași bază etnonimică. Astfel, afirmația din Berend (2001: 58; vezi supra, nota 2), bazată pe cele ale altor istorici maghiari⁵, că alanii ar fi trăit în Moldova și Valahia până la sfârșitul secolului al XIII-lea și că ar fi migrat în regatul maghiar independent de cumani, nu rămâne o ipoteză izolată, ci este confirmată prin aceste oiconime. Chiar dacă orașul Iași a acaparat interesul istoricilor și al lingviștilor în încercarea de a-i explica originea, acest obiectiv nu poate fi urmărit ignorând celelalte oiconime omonime din spațiul românesc. Posibilitatea ca alanii să fi avut o anumită atribuție în cadrul comunității din așezarea medievală Iași de pe Bahlui, iar această atribuție să fie legată de „drumul tătarăsc”, nu este exclusă, dar nu este decisivă în explicarea originii numelui său. Luând în considerare și celelalte oiconime *Iași*, teza „migrației secundare”, propusă de Möhlenkamp (1984: 64), deja pusă parțial sub semnul întrebării prin observațiile făcute de Moldovanu (2005: XLIII), devine lipsită de importanță, pentru că o „migrație secundară” nu poate fi adusă în discuție în cazul așezărilor cu același nume, menționate mai sus. Chiar dacă datele istorice despre sosirea iașilor în zona românească sud-carpatică lipsesc, nu există argumente care să infirme această ipoteză.

Statutul de toponim „primar” al oiconimului *Iași* (nederivat de la un alt toponim) este valabil pentru fiecare dintre ele. De altfel, cu excepția oiconimului care desemnează orașul de pe Bahlui, un singur oiconim *Iași* a dezvoltat un „câmp toponimic” (Moldovanu 2010: 16-20), și anume cel care desemnează localitatea din județul Argeș, de la care avem „polarizarea” *Valea Iașului*. În cazul celorlalte nu se poate pune sub semnul întrebării statutul de toponime „primare”. Pentru a înțelege importanța statutului de toponim „primar” este nevoie de o scurtă prezentare a teoriei câmpurilor toponimice. Un câmp toponimic este o structură bazată pe două procese: polarizarea și diferențierea. Polarizarea este definită ca procesul prin care un nume al unei realități dintr-o categorie (socio-)geografică trece la o realitate

⁵ Nora Berend face două trimeri: György Györffy, *A Jászság betelepülése*, în *A magyarság Keleti elemei*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1990, 312–315 și Lajos Ligeti, *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, 417–418.

dintr-o altă categorie (socio-)geografică. De exemplu, numele unui sat devine, prin polarizare, determinantul unei sintagme denominative pentru dealul, pădurea sau altă realitate geografică din apropiere: *Glăvănești* → *Dealul Glăvănești(lor)* și *Pădurea Glăvănești* (cf. MDTM, s.v.). Diferențierea este definită ca procesul prin care numele unei realități dintr-o categorie (socio-)geografică trece la o realitate din aceeași categorie (socio-)geografică. În interiorul acestui câmp trebuie să se identifice toponimul primar (nucleul câmpului), pentru a se putea stabili etimonul primar, adică realitatea (socio-)geografică care se găsește în raport direct cu semul lingvistic (apelativ sau antroponim). Toponimele rezultate din polarizări sau diferențieri pot fi numite toponime secundare în câmp, acestea raportându-se la etimonul primar doar prin intermediul toponimului primar. În cazul oiconimului *Iași* (numele orașului de pe Bahlui), câmpul toponimic dezvoltat nu-i pune nicidecum sub semnul îndoielii statutul de toponim primar, adică de nucleu al câmpului. Redăm într-o schemă minimală acest câmp toponimic, în care indicăm forma primară (cu atestări ulterioare atunci când prima atestare este în slavonă) și anul, în cazul toponimelor secundare. Pentru toponimul primar s-au avut în vedere, în afară de documentul primei atestări⁶, doar documentele din DRHA.

IĂȘII toponim descriptiv **I**. Oiconim [At. la 1408: COSTĂCHESCU, D.M. II: 631.] Localitate componentă principală a municipiului Iași. ◇ În sintagmă; vechi: *Târgul Iașilor* DRHA, I: 184 (a. 1434, după slv.); ib. XVIII: 117 (a. 1623). ◇ Cu determ. la nom.; vechi: *Târgul Iași* ib. II: 268 (a. 1472, după slv.); ib. XXIII: 204 (a. 1635). ◇ Cu determinantul articulat; vechi: *Târgul Iașii* ib. XXI: 491 (a. 1633). ◇ Cu genitiv analitic: *Târgul de Iași* ib. XIX: 70 (a. 1626). ◇ În perifrază; vechi: *Târgul din Iași* ib. XVIII: 301 (a. 1624) sau *Târgul din Iașii* ib. XVIII: 422 (a. 1625). ◇ Cu determinantul la singular: *Târgul Iașului* ib. XXIV: 379 (a. 1638) sau, în sintagmă: *Târgul din Iașiul* ib. XIX, 365 (a. 1627, copie fără an).

a. (P r i n p o l a r i z a r e) ⁺Horonim administrativ (În sintagma *Ținutul Iașilor*). Diviziune administrativ-teritorială majoră a Țării Moldovei, având drept reședință târgul Iași. Ib. VII: 126 (a. 1575, după slv.); CAPROȘU, I: 189 (a. 1620).

b. (P r i n r e s t r i c Ț i e) ⁺Horonim administrativ (În sintagma *Ocolul Târgului Iașilor*). Diviziune administrativ-teritorială minoră a Țării Moldovei, având drept reședință târgul Iași. DRHA, XIX: 15 (a. 1626).

c. (P r i n p o l a r i z a r e) Fitonim (În sintagma *Codrul Iașilor*). Pădure la sud de orașul Iași. Ib. XXIII: 390 (a. 1636, după slv.); CAPROȘU, I: 499 (a. 1658).

d. (P r i n p o l a r i z a r e) Hodonim (În sintagma *Drumul Mare al Iașilor*). Drum spre sau dinspre orașul Iași (dinspre Hârlău sau Ștefănești). DRHA, VII: 577 (a. 1583, după slv.). ◇ Prin brevilocvență: *Drumul Iașilor* Ib. XXIV: 280 (a. 1638).

e. (P r i n p o l a r i z a r e) Fitonim (În sintagma *Țarina Târgului Iașilor*). Teren agricol al Iașului, la nord-est de acesta. DRHA, VIII: 288 (a. 1588, rezumat de la sfârșitul sec. XVIII); CAPROȘU, II: 12 (a. 1661).

Documentele istorice indică statutul de nucleu al câmpului pentru oiconimului *Iași*, iar acesta nu prezintă sinonime care să infirme etimologia cu bază etnonimică.

⁶ Deoarece atestarea din lista orașelor rusești este controversată și nu a fost discutată în prealabil, nu a fost avută în vedere ca primă atestare. După cum am amintit mai sus, aceasta nu este relevantă la nivelul etimologiei.

Oiconimului *Iași* este un plural. Actualul etnonim *iași* este refăcut după oiconim. Primele atestări ale oiconimul *Iași* sunt în slavonă. Formele de locativ din documentele din secolul al XV-lea sunt (cu câteva excepții) forme de plural: ѡѢ ІѡѡѢ sau ѡѢ ІѡѡѢ . Forma de singular este târzie, fiind atestată pentru prima dată în sintagma *Târgul Iașiului*, într-un document de la 1638 (DRHA, XXIV: 379).

Forma articulată a singularului este uneori tratată greșit din punctul de vedere al normei literare, astfel că, de multe ori, chiar și în lucrările științifice dedicate chiar orașului de pe Bahlui (vezi, de exemplu, Bădărău, Cihodaru 1980) apare forma articulată de singular *Iașul*, care reflectă norma regională. Pluralul *Iași* este pronunțat regional *Iaș* (cu *ș* dur), de la care se formează singularul regional *Iașul*. Varianta literară se bazează pe forma *Iași*, de la care se formează singularul articulat *Iașiul*. Dacă *Iaș* ar fi fost un sinonim la singular al formei de plural *Iași* (și nu o variantă regională), atunci s-ar fi putut forma un singular articulat literar *Iașul*, care ar fi fost un sinonim pentru forma *Iașiul* (de la *Iași*). Forma regională *Iaș*, rezultată în urma pronunției cu *ș* dur a oiconimului *Iași*, este percepută la nivelul comun ca un singular, iar de la aceasta se formează o formă articulată *Iașul*, care este o formă populară, nu literară. Un caz similar este oiconimul *Cotârğași* (suburbie a orașului Broșteni, județul Suceava) > *Cotârğașul* (vezi TTRM, I₁, s.v.) sau oiconimele cu sufixul *-ăuți*, care au forme de singular în *-ăuțul*, în urma formelor bazate pe pronunția dură a africateri *ț* (*Bădeuți*, *Climăuți*, *Frătăuți*, *Milișăuți*, *Rădăuți* etc., vezi TTRM, s.v.). O situație inversă apare în cazul oiconimului *Pângăraț*, unde singularul ajunge să fie interpretat ca un plural (vezi MDTM, s.v.).

5. Concluzii

Interesul deosebit pentru toponimul *Iași* este legat direct de importanța orașului de pe Bahlui, fosta capitală a Moldovei. Soluția etimologică cu o largă susținere este cea cu bază etnonimică. Argumentul principal, în lipsa atestării prezenței populației iașilor în așezarea medievală de pe Bahlui, este forma numelui și sinonimul *Forum Filistinorum*. Lipsa atestării documentare i-a condus pe unii cercetători, în special istorici, la încercări de a da alte soluții istorice și, implicit, etimologice, însă nici una dintre acestea nu poate fi argumentată din punct de vedere lingvistic, iar cele ce implică elemente de istorie aduc în discuție stări și fapte improbabile. Analiza lingvistică a oiconimului *Iași*, completată cu cea a istoricului cercetărilor dedicate acestuia, precum și a transferului de idei între specialiști și a criticilor acestora, confirmă că singura ipoteză etimologică plauzibilă este cea care trimite la tribul iranic al alanilor, numiți *iasî* în vechile cronică rusești. Analiza etimologică a toponimului *Iași* nu se poate limita însă la oiconimul care desemnează orașul de pe Bahlui, ci trebuie să ia în considerare și oiconimele sinonime din zona subcarpatică a României, care, conform datelor istorice, se explică prin același etnonim.

Iași este un plural, iar singularul articulat format de la acesta este *Iașiul*. Forma *Iașul* este o formă bazată pe pronunția regională *Iaș* (percepută la acest nivel ca un singular) pentru *Iași*.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- CAPROȘU = Ioan Caproșu (ed.), *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I (în colaborare cu Petronel Zahariuc)–II, Iași, Editura „Dosoftei”, 1999–2000.
- COSTĂCHESCU = Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I–II, Iași, Editura „Viața românească”, 1931–1932.
- DRHA = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I–XXVIII, București, Editura Academiei Române, 1975–2012.
- DRHB = *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I–XXXIX, București, Editura Academiei Române, 1966–2010.
- DRHD = *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările române*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1977.
- GONȚA, IND. = Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de persoane*, ediție de I. Caproșu, București, Editura Academiei Române, 1995.
- ILR = Al. Rosetti (redactor responsabil), *Istoria limbii române*, I–II, București, Editura Academiei, 1965–1969.
- MDG = George Ioan Lahovari (coord.), *Marele dicționar geografic al României*, I–V, București, Socec, 1898–1902.
- MDTM = Dragoș Moldovanu (coord.), *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II, *Mic dicționar toponimic al Moldovei. Structural și etimologic*, Partea 1. *Toponime personale*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- TTRM = Dragoș Moldovanu (coord.), *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, I₁₋₂, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772–1988)*, București, Editura Academiei Române, 1991–1992.

B. Literatură secundară

- Andronic 1965: Al. Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea, în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, „Romanoslavica”, XI, p. 203–218.
- Andronic 1970: Al. Andronic, *Iași pînă în secolul al XVII-lea în lumina datelor arheologice*, „Cercetări istorice”, I, p. 91–108.
- Andronic 1973: Al. Andronic, *Noi precizări în legătură cu numele orașului Iași*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, X, p. 93–98.
- Andronic 1986: Alexandru Andronic, *Iași pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, Editura Junimea.
- Bădărău, Caproșu 1974: Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iași vechilor zidiri. Pînă la 1821*, Iași, Editura Junimea.
- Bejenaru 1942: N.C. Bejenaru, *Originile Iașilor*, în „Analele Moldovei”, II, nr. 1–2, p. 3–19.
- Berend 2001: Nora Berend, *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and „Pagans” in Medieval Hungary, c. 1000 – c. 1300*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bogdan 1915: N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, Iași, Tipografia Națională.
- Bogrea 1920: Vasile Bogrea, *Câteva considerații asupra toponimiei românești*, „Dacoromania”, I, p. 210–219.
- Cantemir 1976: Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Minerva, [1716].
- Cazacu 1986: Matei Cazacu, *A propos de l'expansion polono-lituanienne au nord de la Mer Noire aux XIVe-XVe siècles: Czarnigrad, la «Cite Noire» de l'embouchure du Dniestr*, în Ch. Lemerrier-Quellejay, G. Veinstein, S.E. Wimbush, *Passé turco-tatar, présent soviétique. Études offertes à Alexandre Bennigsen*, Louvain – Paris, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, Éditions Peeters, p. 99–122.

- Cihodaru 1971: C. Cihodaru, *Începuturile vieții orășenești în Iași*, „Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași. Istorie”, XVII, p. 31–45.
- Cihodaru, Platon 1980: C. Cihodaru, Gheorghe Platon, *Istoria orașului Iași*, vol. I, Iași, Editura Junimea.
- Ciocâltan 1995: Virgil Ciocâltan, *Alanii și începuturile statului moldovenesc*, „Revista istorică”, serie nouă, VI, 11–12, p. 935–955.
- Ciubotaru 2014: Mircea Ciubotaru, „Misterele onomastice” ale Iașilor, „Prutul”, serie nouă, IV, nr. 2, p. 23–38.
- Ghibănescu 1903: Gh. Ghibănescu, *Originile Iașilor*, „Arhiva”, XIV, 7–8, p. 281–305; 9–10, p. 385–409; 11–12, p. 475–489.
- Giurescu 1967: Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, București, Editura Academiei Române.
- Iordan 1963: Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei.
- Iorga 1928: Nicolae Iorga, *Dări de seamă* (Dimitrie Urzică, *Sate și târguri de pe înaltul podiș al Dorohoiului*, București, 1928), „Revista istorică”, XIV, p. 211–212.
- Iorga 1935: Nicolae Iorga, *Comptes-rendus* (G.I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et cetatea Albă*, București, 1935), „Revue historique du sud-est européen”, XII, nr. 4–6, p. 161–164.
- Marienescu 1904: Al. Marienescu, *Observări la „Originile Iașilor”*, „Arhiva”, XV, nr. 2, p. 84–86.
- Miklosich 1886: Franz Miklosich, *Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, Wilhelm Braumüller.
- Möhlenkamp 1984: Renate Möhlenkamp, *Contribuții la istoria orașului Iași în secolele XIV–XV*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXI, p. 61–72.
- Moldovanu 1970: Moldovanu Dragoș, *Legile formative ale toponimelor românești cu radical antroponic*, vol. I, *Formații de plural*, în ALIL, XXI, p. 15–47.
- Moldovanu 1975: Dragoș Moldovanu, *De l’interpénétration des systèmes toponymiques*, „Beiträge zur Namenforschung”, X, nr. 2, p. 157–172.
- Moldovanu 2005: Dragoș Moldovanu, *Studiu monografic*, în Dragoș Moldovanu (coord.) *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 4-a, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. IX–CXL.
- Moldovanu 2010: Dragoș Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Philippide 2014 [1925], 2015 [1927]: A. Philippide, *Originea Românilor*, vol. I–II, ediție de Roxana Vieru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Pilat 2008: Liviu Pilat, *Observații privitoare la formula „Forum Filistinorum”*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XLV, p. XV–XVIII.
- Pilat 2013: Liviu Pilat, *Iașii și drumul comercial moldovenesc*, în Florin Curta, Bogdan-Petru Maleon, *The Steppe Lands and the World Beyond Them. Studies in Honor of Victor Spinei on his 70th Birthday*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 563–568.
- Róna-Tas 1999: András Róna-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Age. An Introduction to Early Hungarian History*, translated by Nicholas Bodoczky, Budapest, Central European University Press.
- Sacerdoțeanu 1966: Aurelian Sacerdoțeanu, „Procelnicul”, o instituție medievală românească. *Din istoria relațiilor româno-turcice*, „Analele Universității București. Istorie”, XV, p. 49–58.
- Spinei 1982: Victor Spinei, *Moldova în secolele XI–XIV*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Vasmer 1958: Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, III, Heidelberg, Carl Winter.
- Vasmer 1971: Max Vasmer, *Schriften zur slavischen Altertumskunde und Namenkunde*, vol. I–II, Berlin, Harrassowitz.

- Zahariuc 2008: Petronel Zahariuc, *Despre începuturile orașului Iași. Dovezi vechi și interpretări mai noi*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XLV, p. IX–XIV.
- Zamosius 1593: Stephanus Zamosius, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, Pataviae.
- Xenopol 1884: A.D. Xenopol, *Teoria lui Rössler. Studii asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană*, Iași, Tipografia Națională.

The Toponym *Iași*. Etymology and Pronunciation

The study examines the etymology of the Romanian toponym *Iași*, the name of the former capital of Moldavia (1564–1859), situated along the Bahlui River. Based on historic information, our observations aim at discussing and completing the current linguistic argumentation. Although the discussion on pronunciation is implicit within the etymological analysis, we have also presented it in relation to the contemporary linguistic norms.

Firstly, we have provided a short presentation of some improbable etymologic solutions suggested so far, together with some critical remarks. Subsequently, we have presented a detailed analysis of the existing etymologic hypothesis: a) the anthroponym-based etymology (*Iaş*); b) the ethnonym-based etymology (*ias/iasi* ‘Alan/ Alans’). Linguists only mention the first hypothesis as a possibility. However, it has been embraced by certain historians and turned into a probability, although it lacks both historic (the first attestation of the anthroponym *Iaş* is late, dating back to 1609) and linguistic arguments (no conditions are met for a direct plural). The linguistic analysis of the toponym *Iași* disproves the hypothesis on the existence of an anthroponym-based etymon, while it confirms the opinion related to the ethnonym-based etymon. Therefore, on the one hand, like in the case of homonym Romanian oikonyms, the oikonym *Iași* has a primary toponym status (i.e. is not derived from another toponym). Also, none of the *Iași* oikonyms is based on a word or a toponymic collocation that would indicate its relation to a person (named *Iaş*). In the case of the toponym denominating the town along the Bahlui River, an extra argument is the existence of its toponymic field. Another important argument is related to its first attestations in the Slavic-Romanian documents. Attestations dating from the 15th century indicate a plural form, the prevalent form of the locative being *ѡ҃ѣ Іѡ҃ѡѣ*. The few existing exceptions can be explained by the clerks’ deficient knowledge the Slavic language. The plural form supports the hypothesis of ethnonym-based etymology, namely the plural of the Old Russian ethnonym *iasy* ‘Alans’.

As far as pronunciation is concerned, we have discussed the case of the singular form receiving the definite article: *Iaşul* (regional) or *Iașiul* (literar).